

Bedrogh

van Hollandse boeren op het Deense eiland Amager
tussen 1521 en 1524

Colofon

ISBN: 978 94 6365 887 4

1e druk 2026

© 2026, Frans van Schaik

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Tekeningen: Ellen Ejerskov

Vormgeving binnenwerk: Evelien Veenstra

Omslag: Dan van der Sar - Saersson.com

Noten:

De originele namen van steden, dorpen en straten zijn zoveel mogelijk vervangen door hedendaagse namen.

‘De aanduiding “Hollanders” wordt in dit boek gebruikt voor inwoners van het graafschap Holland en het aangrenzende West-Friesland, destijds behorend tot de Lage Landen, zonder verwijzing naar het latere staatsverband Nederland.’

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Bedrogh

van Hollandse boeren op het Deense eiland Amager
tussen 1521 en 1524

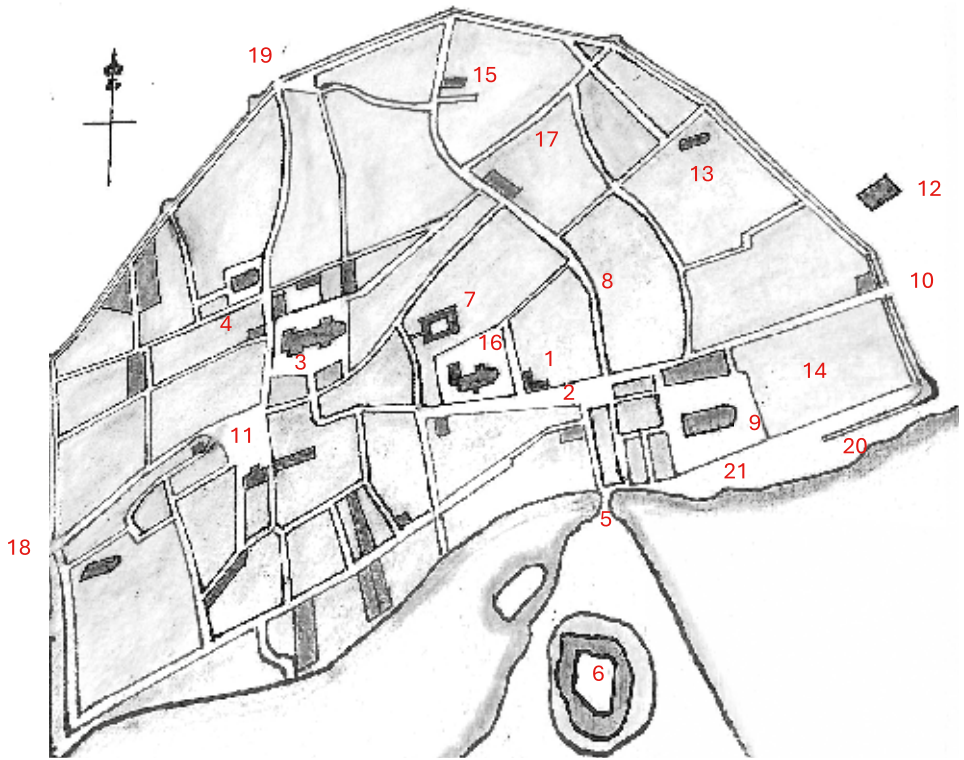
Frans van Schaik

(...) En, hoeveel zijn er niet die te lande en te water, niet zonder gevaar en ongemak, gereisd hebben om hen en hun kinderen rijk te maken, en dat bijna zo anders is afgelopen?

En dat was geen verrassing, want zij steunden op beloften van een wereld waar niet anders dan leugens en bedrogh te vinden waren!

Vrij naar: Pater Gabriel A.S. Joanne-Baptista, sub-prior van het Klooster van Gelder

Kjøbenhavn Ved Aar 1500

1. Sigbrits Willumsdochters gård	12. Herberg Den Open Ring
2. Amagertov	13. Sankt Klara kloster
3. Vor frue Kirke	14. Kongens Vingård
4. Universitet	15. Sankt Gertrudskapel
5. Højbro	16. Helligåndskirken
6. Slotsholm	17. Landemærkstræde
7. Gråbrodre kloster	18. Vesterport
8. Kødmanderstræde	19. Nørreport
9. Sankt Nikolaj Kirke	20. færgelandsplads (pontje)
10. Østerport	21. Havn
11. Gammeltove	

DEEL I

“Go away, the old buildings said. There is no place for you here.

You are not wanted. We have secrets!”

(Harper Lee: Go set a watchman)

1

Kopenhagen, najaar 1520

In de verte klinken voetstappen. Stroe opent zijn ogen en richt zich moeizaam op. Puntige uitsteeksels priemen pijnlijk in zijn rug. Koude straaltjes regenwater glijden door het getraliede raampje langs zijn rug; huiverend schuift hij opzij naar een droger deel van de muur. De ketting aan zijn voet schuurt luid over de ruwe stenen vloer. Langzaam wennen zijn ogen aan de halfschemer. Een ronde, donkere ruimte van baksteen, vochtige muren, kettingen aan de muur, nat stro op de grond, geritsel onder een paardendecken vol gaten. Een kerker? Hoe is hij hier gekomen?

Elke beweging met zijn hoofd doet zijn ogen samenknijpen. Het bonzen in zijn schedel schrijft hij nog toe aan de vele bekers bier in herberg Den Open Ring, maar die pijnlijke bult op zijn achterhoofd niet.

Stroe zucht en drukt met zijn duimen tegen zijn slapen om herinneringen naar boven te duwen. Den Open Ring, een drukbezochte herberg met wanden van stro en klei tussen houten posten en een strodak, staat net buiten Østerport; altijd volk, altijd veel lawaai. Dit keer vierde hij de onstuimige maar behouden zeereis met het ossenschip. Zijn maten, Cornelis en Anton, waren bij de schipper aan boord gebleven na geruchten dat ongure lieden in de haven probeerden trossen los te snijden en het ruim te plunderen zodra de wacht verslaptte.

Wat moeten zij wel niet van hem denken nu hij niet komt opdagen voor vertrek? Zijn Cornelis en Anton naar hem op zoek?

Gejammer en geschreeuw weerkaatsen achter de deur. Onder het natte stro schiet iets bruins en harigs weg. Geschrokken trekt hij zijn benen op. De zware voetstappen lijken naderbij te komen.

Langzaam dringen flarden van die avond tot hem door. Druk, ja, er was veel volk: zeelui, markthandelaars, burgers, een goud-

smid en zelfs enkele edelen. Er klonk gejuich of woede bij tafels waar dobbelstenen rolden en kaarten uit wijd gebarende mouwen vielen. Er was muziek, herinnert hij zich, een jankende trekzak. Een zwierende dronkenlap danste de horlepiep en zwaaide zo wild met zijn benen dat Stroe angstig achteruit week.

Na afloop stortte de man uitgeput in elkaar en sleepten anderen hem naar buiten. Voor even verstomde de herrie, zelfs de trekzak zweeg. Plots prikkelde een geheimzinnig gefluister aan een tafel achter hem Stroes nieuwsgierigheid. Door zijn jarenlange werk in de ossenhandel op Denemarken en Duitsland sprak hij uitstekend Deens, beter dan de Duitser die op samenzweerderige toon een groepje mannen toesprak. Het ging over de ossenhandel, over iets dat het daglicht niet kon verdragen, het ... daar stokt zijn herinnering.

Een roestige sleutel knarst in het slot. Stroe richt zich op en werpt een vermoeide blik op zijn bewaker.

‘Rejs dig op,’ zegt de kerel kortaf en trapt vals met de punt van zijn laars tegen zijn ribben. ‘Du får besøg.’

‘Åh, lad være, idiot!’ Stroe kijkt langs hem naar de lege deuropening. Bezoek? Van wie?

‘Af hvem?’

‘Hold kæft og rejs dig op, nu!’

Met een diepe zucht duwt Stroe zich omhoog vanaf de vochtige vloer en slaat de mottige paardendeken om zijn schouders. Zijn lichaam is stijf en bijna glijdt hij uit op het vochtige stro. Een zware stem instrueert de bewaker in houterig Deens, en in diens plaats verschijnt een zwaarlijvige vrouw met een rood gezicht en hangende wangen, gouden ringen aan haar oorlellen. Grijsje plukjes haar pieken onder een witte, met kant afgezette kap; hetzelfde grijsgedraaide haar steekt onder de met bont gevoerde mantel die ze over haar jurk draagt.

Stroe recht zijn rug en stapt voorzichtig naar voren, totdat de ketting pijnlijk aan zijn voet trekt.

‘Je weet wie ik ben?’ vraagt de vrouw zonder omwegen. Kleine, warme wolkjes dampen uit haar mond.

Stroe veegt een pluk vettig haar uit zijn gezicht. Heel Denemarken kent haar en praat over Sigbrit Willumsdochter, de machtige Hollandse vrouw wier dochter Dyveke jarenlang de minnares van koning Christian II was geweest tot haar mysterieuze dood drie jaar geleden. Wat wil zij van hem?

‘Eh, ja ... Sigbrit Willumsdochter, *mor* Sigbrit,’ zegt hij, onbewust dezelfde spot in zijn stem gebruikend als volk op straat.

Ze staat vlak voor hem; haar bruine ogen priemen in de zijne. ‘Mor?’

Geschrokken doet hij een stap achteruit. Een hoestbui overvalt hem en hij wankelt. De pijn in zijn enkel dwingt hem tot bezinning. Gebruik je verstand, man, deze vrouw laat zich niet bespotten.

‘Mijn excuses, ik bedoel ... *mevrouw*,’ stamelt hij en veegt met de smerige mouw van zijn hemd langs zijn neus.

Ze kijkt zwijgend. Haar blik is scherp. ‘Je begrijpt onze verhouding,’ bijt ze hem toe en duwt haar mantel en de vormloze, donkerblauwe jurk tussen de leuning van de stoel die de bewaker achter haar heeft neergezet. Met een bijna onmerkbaar knikje beveelt ze de norse kerel weg te gaan, en de deur valt met een zware klap dicht.

Sigbrit strijkt de witte kraag op haar schouders glad. ‘Je hebt de zwaarste wapenwet van het land overtreden,’ zegt ze. ‘Je weet wat de straf is voor het dragen en het trekken van een zwaard?’

‘Wat? Ik heb geen zwaard! Ik ben maar een eenvoudige ossendrijver,’ zegt Stroe geschrokken. ‘Ik ben hier nooit lang genoeg om de wetten te leren kennen.’

‘Zeven jaar varen tussen Hoorn, Ribe en Kopenhagen en je kent onze wetten niet?’

‘Een ossendrijver vervoert ossen, over land en over zee,’ antwoordt hij, terwijl hem meteen een vraag te binnen schiet. ‘Ik doe mijn werk, drink met mijn maten, slaap en vertrek weer binnen een dag of twee.’

‘Maten? Jij hebt geen maten. Niemand die voor je getuigt!’

Ze wrijft haar handen warm in haar schoot.

‘Zij waren aan boord van ons schip. Hoe dan ook, ik heb geen zwaard.’

‘Iedereen zegt van wel!’

‘Ze liegen!’

‘Bewijs het.’

‘Hoe? U houdt me gevangen.’

Ze glimlacht kil. ‘Naar wie wil je? Naar je maten?’

Woede borrelt in Stroe op, maar hij houdt zich in. ‘Misschien heeft de waard iets gezien of anderen,’ zegt hij. ‘Er was veel volk in de herberg.’

‘De waard kijkt wel uit zijn klanten weg te jagen.’

Stroe herinnert zich iets: ja, hij hoorde een Duitser iets zeggen over zwendelpraktijken in de ossenhandel, tenminste, zo klonk het. Hij wilde meer horen en schoof zijn stoel iets verder, te ver, te lang. De Duitser merkte hem op en ineens was er een zwaard en sloot het groepje mannen hem grijnzend in. Hij herinnert hoe hij hun klappen dapper afweerde tot een enorme dreun op zijn hoofd het zwart voor zijn ogen maakte. Waarschijnlijk had de waard soldaten laten optrommelen met een vuile leugen om de dronken lastpak met een zwaard gevangen te nemen.

Hij schudt langzaam zijn hoofd. ‘Ik zeg u, ik *heb* geen zwaard.’

Sigbrits ogen vernauwen zich tot spleetjes. ‘Dus jij spreekt altijd de waarheid?’

‘Dat zeg ik niet, mevrouw, maar het gaat om mijn kop hier en ...’

‘Waarom zou ik een kerel geloven die zijn eigen naam niet eens gebruikt?’

Stroe schudt vol ongeloof het hoofd. Hoe weet dat mens...?

‘Wat ... bedoelt u?’ stamelt hij. ‘Ik heet Stroe van Hippolytushoef en ...’

‘... zie, je liegt,’ breekt zij hem triomfantelijk af. ‘Je echte

naam is Dirch Dirchsen! Stroe is een koosnaampje van je ouders, omdat de ooievaar je in drassig land heeft achtergelaten.'

Stroe drukt een duim diep in zijn slaap om het bonzen te dempen. Het gerucht dat deze vrouw een uitgebreid netwerk van spionnen heeft in Denemarken en Nederland blijkt waar.

Zij is een machtige vrouw, dus wat zij van hem wil, is hem een raadsel.

'Maar ik lieg ook niet, ik zweer het u.'

'Vertel jouw kant van het verhaal dan,' zegt ze en leunt achterover. 'Of het iets aan je doodvonnis verandert, betwijfel ik, maar ik luister.'

Hij begint en ze bestudeert de ossendrijver scherp; hij is lang en stevig, kleverige haren plakken aan zijn wangen, een ongeschoren gezicht met een stevige snor. De blik in zijn groengrijze ogen verraadt geen angst, alleen de frustratie van iemand die zijn situatie inziet, maar weigert te breken, precies wat haar van pas komt. Volgens haar informant in Holland is Dirchsen deze maand negenentwintig geworden en heeft hij een zuster in Hippolytushoef, Geertje. Informatie die haar goed van pas komt.

Stroes gestamel over hoe het groepje schippers dacht dat hij afluisterde, over een roodharige Duitser met een litteken onder zijn oog die een zwaard greep, dat interesseert haar nauwelijks. De ossendrijver spreekt de waarheid, dat weet zij al, maar ze besluit hem nog even in onzekerheid te houden; dat zal hem rijp maken voor het plan dat ze de koning heeft voorgelegd.

Plots voelt Stroe zich leeglopen, als een lekkende varkensblaas. 'Wat wilt u van mij, mevrouw?'

Rustig strijkt Sigbrit wat plooitjes in haar jurk glad, voordat ze antwoord geeft. 'Koning Christian II heeft Hollandse boeren verzocht naar Amager te komen, het eiland aan de overzijde van Kopenhagen. De bedoeling is dat zij op het eiland groenten en fruit verbouwen en aan het hof van onze Deense koningin Elisabeth gaan leveren.'

Stroe bijt op zijn tong. Elisabeth, of Isabella zoals zij in Nederland heet, is haar koningin niet.

‘Mevrouw, alstublieft, wat heb ik met boeren te maken?’ kreunt hij. ‘Ik ben geen tuinder, ik ben een ossendrijver! Ik ken het verschil niet eens tussen een kool en ... een knolraap.’

Sigbrit praat onverstoort verder. ‘De Hollanders krijgen verregaande privileges: veel rechten, weinig plichten. Ze mogen zelfs hun eigen bestuur aanstellen.’

Stroe zoekt wanhopig naar de draad die dit wonderlijke verhaal met hem verbindt. Hollandse boeren, privileges, bestuur, wat moet hij daarmee?

‘Om dit experiment aan te sturen heeft de koning een betrouwbaar iemand nodig: iemand die hard werkt en zich niet makkelijk laat bedonderen.’

Even pauzeert ze als ze de radeloze blik in zijn ogen ziet.

‘Een betrouwbare schout, precies zo’n kerel als Jan Cuper, jouw baas in Hoorn, heeft aangeprezen.’

‘Wat zegt u ... heeft Cuper mij ...?’

Sigbrit knikt. Haar puntige tong glijdt als een slang over haar lippen. ‘Je schipper laat Cuper weten dat je niet terugkomt,’ zegt ze als antwoord op zijn onuitgesproken vraag.

‘Mijn buidel met goudstukken helpt hem vast snel over het verlies van zijn beste ossendrijver heen,’ zegt ze gevat. ‘En je hebt een zuster in Hippolytushoef? Geertje, is het niet?’

Woedend rukt Stroe aan de ketting, het brengt hem geen stap verder.

‘Wat heeft Geertje hiermee te maken?! Als haar iets wordt aangedaan, dan zweer ik ...’ Zijn ogen schieten vuur. ‘Wie verzint er zoiets, verdomme ...?’

‘Pas op je woorden,’ snauwt ze. ‘Het betekent dat als je niet meewerkt, ik niet kan instaan voor haar veiligheid.’ Ze knikt veelbetekenend. ‘Begrijp je me? Zij zorgt ervoor dat je de volgende drie jaar niet de benen neemt,’ zegt ze onverschillig.

Ontzet grijpt Stroe naar zijn hoofd; hij kan geen woord uit-

brengen. Dan kijkt hij met een ruk op. ‘Drie ... *jaar?* Drie jaar?! Wat bent u met mij van plan?’

‘De koning wil dat jij als schout drie jaar leiding geeft aan ... rustig, hou je gedeisd! Nee, stop nu. Onmiddellijk. Laat mij uitpraten of ik laat je nog een paar dagen brommen!’

Stroe geeft het op. Zijn armen zakken hulpeloos langs zijn lijf.

‘Goed. De koning wil dat je de boeren helpt groenten en fruit te telen die zij aan het hof en op de markten in Kopenhagen verkopen. Iemand die ...’

Stroe schudt zijn hoofd en krimpt ineen.

‘...Hollands én Deens spreekt. Iemand die hun komst kan helpen voorbereiden, hun raad kan geven, hulp kan vragen, of hen naar de beste plaatsen voor zaden en gereedschap kan wijzen. Iemand die orde en vrede in de dorpen handhaaft tot de boeren zichzelf kunnen bedruipen. En wie kan dat beter dan een bekwame, verantwoordelijke en tweetalige ossendrijver?!’

Stroe is murw. Het weke gevoel in zijn knieën kruipt naar zijn maag en misselijk zakt hij op zijn hurken tegen de muur.

‘Het is maar drie jaar en je legt regelmatig verantwoording af, bij mij thuis op Amagertorv of hier op het slot.’ Sigbrit strijkt nog eens over onwillige plooiën en plukt aan pluisjes bont. ‘Het zou je sieren op een gepast moment koning Christian te danken voor dit genereuze aanbod,’ zegt ze fijntjes, terwijl ze op hem neerkijkt.

Stroe kijkt naar haar op alsof hij een rots ziet branden. Drie jaar van zijn leven voor een stelletje boeren op een godvergeten eiland; drie jaar dansen naar de pijpen van die heks!

‘Het is aan jou om te bewijzen dat jij inderdaad die persoon bent. Lukt het niet, tja, dan rest er nog maar één ding, en denk niet dat het een loos dreigement is.’ Ze staat op, wrijft in haar handen en loopt wat rond om haar zware benen te strekken. Stroe blijft ineengedoken zitten, totdat ze hem kortaf beveelt haar respect te tonen en op te staan.

‘Ik zou er niet te zwaar aan tillen,’ zegt ze, terwijl ze haar

mantel dichtknoopt. ‘Je krijgt veel beter betaald dan een ossendrijver en zelfs een flinke bonus als je de klus goed klaart. Je mag uit de dorpen je eigen raad van dorpsvertegenwoordigers aanstellen die je veel werk uit handen neemt en indien nodig recht mag spreken. Mocht er een ernstig vergrijp zijn, kun je rekenen op hulp van de sheriff van het kasteel, Herman Dutsche. Mits je nu ...’ Ze blijft bij hem staan en boort haar ogen in de zijne. ‘... mits je nu de juiste keuze maakt.’

Stroe schudt opnieuw het hoofd. Wat zij wil is waanzin; terug naar zijn schip, dát wil hij, maar die weg heeft zij voor hem voor drie lange jaren afgesloten!

Zuchtend strekt hij zijn armen vooruit. ‘Mevrouw, ik weet niets van boeren, wetten of besturen. Begrijp toch wat u van mij verlangt. Geef mij liever een boete voor wat ik zogenaamd gedaan heb, maar laat mij gaan ... alstublieft.’ Hij perst zijn ogen samen en volgt haar met vochtige ogen, terwijl ze de kerker rondloopt. Geen antwoord.

‘En als ik weiger?’

Ze stopt abrupt. ‘Het touw of de bijl?’ vraagt ze met een ijskoude blik en bonst op de deur. ‘Over een paar uur kom ik terug voor je antwoord. Daarna licht ik de koning in.’ Ze draait zich om en, nadat de bewaker haar stoel heeft weggedragen, voegt ze er over haar schouder aan toe: ‘Kies wijs!’

Even later hoort Stroe de echo van hun zware voetstappen wegsterven in een van de lange, gewelfde gangen onder het kasteel. Hij rilt en zakt tegen de muur. De ijzeren schakels krullen op en snijden pijnlijk in zijn schenen. “*Kies wijs,*” weerklinkt het in zijn hoofd, maar zij weet dondersgoed dat hij geen keuze heeft; het ene betekent een doodvonnis op staande voet, het andere langdurige gevangenschap. Hij slaat de paardendeken om zich heen en drukt beide duimen op zijn bonkende slapen. Wat zou hij er niet voor geven om in Den Open Ring met een diepe kater en een beker bier uit deze nachtmerrie wakker te worden.